

СТАНОВИЩЕ

От проф.дн Красимира Петрова
ВТУ "Св.св. Кирил и Методий"
на дисертационен труд за придобиване на образователна
и научна степен "доктор"

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки,
Професионално направление: 3.2 Психология
/Педагогическа и възрастова психология/
разработен в Югозападен Университет „Неофит Рилски“, Философски
факултет, Катедра "Психология"

**ТЕМА: „Личностни фактори за отклоняващо се поведение при
юноши от Република България и Република Йемен“**

Дисертант: Фахед Абдула Салем

Научен ръководител: доц. д-р Русанка Манчева

1. Данни за дисертанта.

Образователната подготовка и научното творчество на докторанта пряко кореспондират с проблематиката на разработката. Той е роден на 12.02.1965 година в град Аден-Република Йемен. Завършва специалност „Психология“, магистърска степен „Социална психология“ в СУ „Св.Климент Охридски“ през 1994г. От 1996 год. работи като учител по Психология в САБА Гимназия – град Аден, а след това и като директор на същата гимназия. През 2008 година е назначен като преподавател по „Увод в психологията“ и „Възрастова психология“ към катедра „Педагогика и психология“ на Аденския университет. От 2015 год. е редовен докторант към катедра „Психология“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Семеен, с четири деца - трима сина и една дъщеря.

2. Данни за докторантурата.

Научно-изследователската и практическа дейност на докторантката съответстват на нейната ангажираност по цялостните характеристики на дисертационната процедура. Реализираните методически основи на изследването са резултат на аналитична последователност. По отношение на дисертационната процедура няма допуснати нарушения на нормативните изисквания. Участията на докторанта в научни форуми съответстват на минималните изисквания за придобиване на научната степен "доктор".

3. Данни за дисертацията и автореферата.

Актуалност на дисертационния проект:

Към настоящия момент научните разработки, свързани с девиантното поведение на юношите, не са малко в Република България, но такива, които се отнасят до сравняване на девиантните прояви в България и друга страна, липсват. В този факт се откроява и актуалността на разработката. Още от самото заглавие на темата се заявява и нейната социална значимост – да се потърсят различията и приликите в девиантните прояви на децата от нашата страна и тези от Република Йемен, което събужда интереса още повече, тъй като културните различия с тази страна и нашата са значими. Такава е и заявката /целта/ на докторанта, като се акцентира върху личностните характеристики в склонността към избор на асоциално поведение и проява на агресия в отношенията.

Обща характеристика на разработката:

Дисертационният труд съответства на необходимия минимум за този формат разработки. Състои се от увод, три логически свързани глави, първата от които теоретична и другите две експериментални – дизайн на изследването и анализ на резултатите, изводи, заключение, използвана литература и 4 приложения. Текстовият обем на труда е 164 страници, използваната литература съдържа 110 източника /от които - 62 на кирилица и 25 на латиница и 23 – на арабски език/, релевантни на интерпретираната проблематика.

Изследователските резултати са илюстрирани чрез 23 таблици и 17 графики.

Разработката представлява научна заявка за очертаване границите и изясняване на съдържателните характеристики, причините, факторите и условията, провокиращи многообразието от варианти на личностни фактори за отклоняващо се поведение при юноши в две страни, коетоспорид мен, има интернационален аспект. В първата глава съвсем резонно са представени водещи теории за развитието на личността, с акцент върху юношеската възраст и са открити значимите конструкти в психиката, определящи специфичния облик на този възрастов период, а именно Аз-образ, самооценка, самоуважение, морално развитие на личността и увеличаващата се роля на междуличностните отношения, които могат да доведат до отклонения в поведенческите изяви.

Във втората глава е направена план-програма на проведеното изследване, като впечатлява обема от приложени методики за изследване на юношите, а именно: Многофакторен личностен въпросник (FPI); Въпросник за моралното безпокойство на Лоурънс и Катрин Гууд; Въпросник за диагностика на агресивността на Бъс-Пери; Тест за диагностика нивото на самоуважение на Розенберг. Компексността при използването на методиките, съчетана със съвременна статистическа обработка на получените данни, ясно и коректно формулираните цел,

задачи, хипотези, 320-те изследвани лица, равно поставени за България и Йемен предполагат висока истинност на постигнатите резултати и обобщенията, до които достига докторантът. Проведеното психологично изследване доказва, че личността на юношата е основният измерител на агресивността в поведението, а социалната среда е факторът, който определя интензитета и посоката на агресивните прояви, повлияни от собствената оценка за ефективността им.

Заклучението е стегнато, смислено, в достатъчна степен обобщаващо и насочващо към бъдещи подобни изследвания, като това слага началото на поредица от такива, които биха били много полезни за обществото.

Обща характеристика на разработката:

- Структурата е класическа, систематизирана, с пропорционалност в обема на текста.
- Избраната тематика тепърва предстои да се разработва, но положено начало недвусмислено говори за необходимостта от подобни изследвания.
- Дизайнът на проведеното проучване задоволява мащабите на този формат изследване. Изследователската методика е разработена, с валидизиран инструментариум, което подкрепя верността на изводите.
- Представени са набрани емпирични данни, подкрепени с илюстративна визуализация.
- Написано е на достъпен, ясен и научен език, което е сериозна заявка за един бъдещ учен.
- Обобщенията и изводите от изследователските търсения са ясно формулирани, логически представени и обосновани.

Обобщение:

Дисертационната разработка съответства на изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени във ВУЗ. Отличава се с неоспорвана степен на готовност за внедряване в практиката. Изследването е проведено чрез валидизирани методи за събиране на информация. Авторефератът е коректно разработен и дава достатъчно обобщена информация за цялостния научно-изследователски труд.

Резултатите от проведеното теоретико-методологическопроучванеразкриватполе за изява на учени в това направление, катоактуалност, социалназначимост и социален интерес.

4. Приносни характеристики:

В заключителната част на автореферата ФахедАбдулаСалеме приложилчетири приносни моменти, които приемам и коментирам по следния начин:

- Проведено е задълбочено сравнително теоретико-практическо изследване на юношеските агресивни прояви в социо-културен аспект, като са изведени специфичните особености на изследвания компонент за Република България и Република Йемен;

- Агресивността е обвързана с личностно значими характеристики като моралното безпокойство и самоуважението като основни детерминиращи характеристики на възрастовия период;

- Статистически е потвърдена взаимовръзката между агресивността и определени личностни характеристики, разгледани по следния начин: невротичност - депресивност, гняв и враждебност, депресивност - раздразнителност; невротичност - емоционална лабилност, стеснителност - емоционална лабилност, общителност - екстраверсия, невротичност - раздразнителност, невротичност - стеснителност, раздразнителност-спонтанна агресивност, спонтанна агресивност - реактивна агресивност, депресивност - стеснителност, спонтанна агресивност - откритост, стеснителност - мъжественост, откритост - враждебност. Изявата на тези личностни характеристики е в средните и високите им показатели.

- Доказва се контролиращата роля на социо-културната среда в преживяването на неприемлива социална форма на агресивното поведение, но само в тази среда, където моралните норми се възприемат като ценност.

5. Бележки и препоръки:

Препоръките ми са насочени към задълбочаване на изследванията на докторанта в избраното поле на приложна дейност, тъй като то, освен че не е разработвано, е и много полезно за теорията и практиката.

Другата ми препоръка е този труд да бъде издаден като книжно тяло, защото получените данни биха заинтересували немалка част от обществото и то не само специалисти от помагащите професии, но и политици, социолози, анализатори.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Разработката съответства на стандарта и изискванията, отнасящи се до формата на докторско изследване. Като имам предвид издържаността и практико-приложна стойност на дисертационния труд, препоръчвам на Научното жури да гласува за присъждане на образователната и научна степен “доктор” по професионалното направление 3.2 Психология (Педагогическа и възрастова психология), като заявявам моя положителен вот.

20.01.2019.

В.Гърново

Проф.дн Красимира Петрова: